

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'at*, V, 73; İbn Mencüye, *Ricâlü Şahîhi Müslim* (nşr. Abdullah el-Leysi), Beyrut 1407/1987, I, 365; Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XV, 27-30; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 501-502; a.m.f., *A' lâmu'n-nübelâ*, XII, 182-184; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 236-237; *Hedîyyetü'l-ârifîn*, I, 441; Fuat Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları*, İstanbul 1956, s. 211; a.m.f., *GAS*, I, 134; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VI, 58; Nüveyhiz, *Mu'cemü'l-müfessirîn*, I, 308; Zirikî, *el-A' lâm* (Fethullah), IV, 90.

ALİ YARDIM

EŞHEB el-KAYSİ

(أشهب القيسي)

Ebû Amr Eşheb b. Abdilazîz b. Dâvûd el-Kaysî el-Âmirî el-Ca'dî (ö. 204/820)

Mâlikî fakihî.

140 (757) yılında Kahire'de doğdu. Doğum tarihi olarak 145 (762) ve 150 (767) yıllarının verilmesi yanında adının Miskîn, lakabının Eşheb olduğu da söylenmektedir. Arap kabilelerinden Benî Âmir b. Sa'saa'nın Benî Ca'de koluna mensup olduğu için Ca'dî ve Âmirî nisbeleriyle anılmaktadır. Mâlik b. Enes, Leys b. Sa'd, İbn Lehîa, İbn Vehb, Süfyân b. Uyeyne, Fudayl b. İyâz, Süleyman b. Bilâl gibi âlimlerden rivayette bulundu. Dinlediği hadis eserleri yirmi civarındadır. Kendisinden de aralarında Sahnûn, Hâris b. Miskîn, İbn Habîb es-Sülemî, İbnü'l-Mevvâz, Ebû'l-Kâsım İbn Abdülhakem, Ebû Abdullah İbn Abdülhakem ve Yûnus b. Abdüla'lâ es-Sadeffî'nin bulunduğu birçok kişi hadis ve fıkıh dersleri aldı. Ehl-i hadis mektebine mensup olmakla beraber re'y hususunda da kendi mezhep âlimlerine kıyasla oldukça başarılıydı. Zaman zaman İmam Mâlik'in ictihadlarının aksini benimsemesi sebebiyle mutlak ya da mukayyed müctehid olarak değerlendirilen Eşheb, İbnü'l-Kâsım'dan sonra Mısır'da Mâlikîler'in otoritesi haline geldi. Bu ikisinin İmam Mâlik'e nisbetle konumu Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'in Ebû Hanîfe katındaki yeri gibidir. Ebû Abdullah İbn Abdülhakem onun fıkıhta İbnü'l-Kâsım'dan 100 kat üstün olduğunu ileri sürerken İbn Lübâbe, Eşheb ile İbn Abdülhakem arasındaki hoca-talebe ilişkisine işaret ederek bu değerlendirmeyi reddetmiştir. İbn Abdülber en-Nemerî ise İbn Abdülhakem'in İbnü'l-Kâsım'dan da ders aldığını belirterek her iki âlimi birbiriyle kıyaslayabilecek kadar yakından tanıdığını söylemiştir. Bu arada Kâdî İyâz ve

Zehebî de bu tartışmaya katılarak İbn Abdülhakem'in İbnü'l-Kâsım'dan hadis dinlediğine dair bilgiyi reddetmişlerdir. Şâfiî'nin Eşheb hakkında, "Mısır onun gibisini çıkarmamıştır, keşke bazı aşırılıkları da olmasaydı" dediği rivayet edilir. Görüşleri hayatında ve ölümünden sonra kaleme alınan bütün Mâlikî fıkıh eserlerinde ictibas edilmiştir.

Eşheb özellikle İmam Mâlik'ten yaptığı rivayetler bakımından **sika*** bir râvi olarak değerlendirilmektedir. Sahnûn onun rivayet ettiği hadislere bir harf dahi katmadığını söylemektedir. Nâfi' b. Abdurrahmân'dan kıraat dersleri aldığı kaydedilen Eşheb'in Kur'an ilimleriyle de ilgilendiği anlaşılmaktadır.

Bir müddet Mısır Dîvânü'l-harâc'ında kâtiplik yapan Eşheb zengin ve cömert bir kişiydi. Allah yolunda infakı sever, bir günde 1000 dinar tasadduk ettiği olurdu. 22 Şâban 204 (11 Şubat 820) tarihinde Kahire'de vefat etti ve el-Karâfetüssuğrâ Kabristanı'nda İbnü'l-Kâsım'ın kabri yanına defnedildi.

Eserleri. Kaynaklarda Eşheb'in Halife Ömer b. Abdülazîz'in faziletleri ve **ka-sâme*** ile ilgili olmak üzere iki eseri bulunduğu kaydedilmektedir. Ayrıca Esed b. Furât'ın *el-Esediyye*'sini esas alarak *el-Müdevvene* adıyla bir eser hazırladığı ve bundan dolayı İbnü'l-Kâsım tarafından hazırcılıkla suçlandığı da rivayet edilmektedir. Bunlardan başka Sezgin, Sahnûn tarafından rivayet edilen *Kitâbü'l-Hac* adlı bir eserinin IV-V. ciltlerine ait yazma bir nüshaya da işaret etmektedir (*GAS*, I, 466).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, II, 57; Fesevî, *el-Ma' rife ve't-târîh*, Medine 1410/1990, I, 195; Berdicî, *Tabakâtü'l-esmâ'i'l-müfrefde* (nşr. Sükeyne eş-Şihâbî), Dimaşk 1987, s. 106; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'at*, II, 342; İbn Hibbân, *eş-Şikâat*, VIII, 136; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdü), s. 252; İbn Abdülber, *el-İntikâ*, Kahire 1350, s. 51-52; Şirâzi, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 99, 150, 151, 154, 156; Kâdî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, I, 447-453; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VIII, 319; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 238-239; Mizzi, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 296-299; Zehebî, *A' lâmu'n-nübelâ*, IX, 500-503; a.m.f., *Târîhu'l-İslâm: sene 201-210*, s. 64-66; Safedî, *el-Vafl*, IX, 278-279; İbn Ferhûn, *ed-Dîbâcû'l-müzhebe*, s. 98-99; İbn Kunfûz, *el-Vefeyât* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1971, s. 157; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 359-360; Süyûtî, *Ḥüsnü'l-muhâdara*, I, 305; İbnü'l-Gazzî, *Divânü'l-İslâm* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1411/1990, I, 36-37; Mahlûf, *Şeceretü'n-nûr*, I, 59; Sezgin, *GAS*, I, 466, 468; Muhammed b. Hasan el-Hacvî, *el-Fikrû's-sâmî ft târîhi'l-fıkhî'l-İslâmî*, Medine 1396-97/1976-77, I, 446-447.

CENGİZ KALLEK

el-EŞHÜRÜ'I-HURUM

(bk. HARAM AYLAR).

EŞİK AĞASI

Akkoyunlular, Safeviler ve Kaçarlar zamanında hükümdar kapısı hizmetlerine verilen unvan.

Sarayın önemli hizmet erbabından olan bu görevliler divan ve harem olmak üzere iki dairede istihdam edilmişlerdir. Bunları birbirinden ayırmak için birinci sınıfın âmirine "eşik ağası başı-yı dîvân-ı a'lâ", ikincisinin âmirine "eşik ağası başı-yı harem" denirdi. Her ikisinin maiyetinde ise eşik ağaları vardı. Eşik ağaları "eşikhâne" denilen yerde bulunurlardı. Dîvân-ı a'lâ eşik ağasıbaşının Safevî Devleti'nin kuruluş yıllarında mevcut olmadığı kaynaklarda ilk defa II. Şah İsmâil zamanında 985'te (1577-78) zikredildiği görülmektedir. Daha sonraki tarihlerde sık sık geçen bu unvan, I. Şah Abbas zamanında (1588-1629) merkezî idarede değişiklik yapılırken de varlığını korumuş, devletin belli başlı altı memuriyetinden biri olmuştur.

Hükümdar meclisinin nizam ve tertibinden eşik ağasıbaşısı sorumluydu; merasimlerde oturma ve ayakta durma gibi teşrifatla ilgili hususları o belirlerdi. Resmî toplantı ve kabullerde elinde "değnek" denilen altından yapılmış bir çomak tutar ve hükümdarın karşısında dururdu. Elçileri hükümdarın huzuruna götürür, bu vesile ile gelen hediyeleri gösterirdi. Bu hediyelerin onda birini, "pîşkeş-nüvis" denilen ve **pîşkeş***lerin hesabını tutan görevliyle birlikte eşik ağasıbaşısı paylaşırdı. Eşik ağaları bazan elçi olarak da görevlendirilirdi. Nitekim 1555'te, ilk Osmanlı-Safevî antlaşması için Kanûnî Sultan Süleyman'ın kışladığı Amasya'ya gönderilen Ferruhzâd Bey I. Tahmasb'in eşik ağasıydı. Ayrıca 1599 yılı sonlarında Şah Abbas Mirza İstanbul'a elçi olarak eşik ağasını göndermişti (Selânikî, II, 840). II. Şah Abbas döneminde (1642-1666) eşik ağasıbaşının görevi hemen sadece merasimlere inhisar etmekle birlikte nüfuzu artarak devam etmiştir. 1726 yılında telif edilen *Tezkiretü'l-mülûk*'te eşik ağasıbaşılığı yüksek rütbeli unvan ve görevler arasında zikredilmektedir (*DMF*, I, 343). "Mukarrebü'l-hadrât" denilen saray görevlilerinin âmiri durumundaki harem eşik ağasıbaşının rütbesi divandan daha düşüktür.